

Денисенко Анатолій Володимирович,

здобувач вищої освіти зі спеціальності «Право» Інституту післядипломної освіти Київського національного університету ім. Т. Шевченка, 03022, м. Київ, вул. Васильківська, 36, тел.: 0678496158, e-mail: anatolii.v.denysenko@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0001-9695-6688>

МОДЕЛІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ІНСТИТУТУ КОРПОРАТИВНИХ ДОГОВОРІВ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

Анотація. Корпоративний договір – є однією з найважливіших новел в українському законодавстві. Враховуючи останні зміни в корпоративному законодавстві України щодо створення та діяльності товариств з обмеженою діяльністю з прийняттям спеціального нормативно-правового акту, Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою діяльністю», що набув чинності 17 червня 2018 року, інститут корпоративного договору отримав нормативне закріплення.

В статті констатовано, що інститут корпоративного договору покликаний надати учасникам товариств з обмеженою відповідальністю можливість врегулювати їх відносини на власний розсуд. Основною метою його укладення між учасниками товариства з обмеженою відповідальністю є їх бажання врегулювати корпоративні правовідносини, не наражати товариство на можливі в майбутньому патові ситуації (deadlocks) та мінімізувати ризики недобросовісного поведіння інших учасників. Звернено увагу, що оскільки це нововведення носить диспозитивний характер, воно вважається досить позитивним в корпоративному законодавстві України.

Оскільки інститут корпоративного договору в Україні ще не є сформованим інститутом, аналіз світових моделей функціонування такого інституту корпоративних договорів дає можливість зрозуміти як регулюються корпоративні правовідносини в країнах з більш розвиненими правовими системами задля можливої імплементації найкращих практик в українському корпоративному законодавстві.

У статті досліджено основні моделі функціонування інституту корпоративних договорів у світі, здійснено типологізацію моделей корпоративних договорів відповідно до правових сімей, у яких вони функціонують, обґрунтовано необхідність виділення двох основних моделей за цим критерієм: англо-американську та континентальну моделі. Також визначено найактуальніші вимоги щодо змісту та форми корпоративного договору та проаналізовано їх відмінності та можливості імплементації у вітчизняному корпоративному законодавстві.

Ключові слова: корпоративний договір, моделі корпоративного договору, корпоративні права, учасник, акціонерна угода.

Denysenko Anatolii Volodymyrovych,

student in Law of the Institute of continuing education of the Taras Shevchenko national university of Kyiv, 36, Vasylkivska Str., Kyiv, 03022, e-mail: anatolii.v.denysenko@gmail.com, tel.: 0678496158, <https://orcid.org/0000-0001-9695-6688>

MODELS OF FUNCTIONING OF THE CORPORATE AGREEMENTS INSTITUTE: FOREIGN EXPERIENCE

Abstract. Corporate agreement is one of the most important novelties in Ukrainian legislation. Taking into account the recent changes in the corporate legislation of Ukraine regarding the creation and activity of limited liability companies with the adoption of a special legal act, the Law of Ukraine «About limited liability companies and companies with additional liability», which came into force on June 17, 2018, the corporate agreements institute has received the regulatory agreement.

In the article it is stated that the institute of corporate agreement is designed to give the owners of limited liability companies the opportunity to regulate their relations at their own discretion. The main purpose of the agreement between the owners of the limited liability company is their desire to regulate corporate relations, not to inflict the company on possible deadlocks in the future and to minimize the risks of unfair treatment of other owners. It is noted that since this innovation is dispositive, it is considered to be quite positive in the corporate legislation of Ukraine.

As the corporate agreements institute in Ukraine is not mature yet, an analysis of the world models of functioning of such corporate agreements institutes give an opportunity to understand how corporate legal relations are regulated in countries with more developed law systems for the possible implementation of best practices in Ukrainian corporate law.

The article it is examined the basic models of functioning of the corporate agreements institute in the world, is typified the models of corporate agreements according to the law systems in which they are operated, is substantiated the necessity of distinguishing two main models by this criterion: Common and Continental models. It is also determined the most urgent requirements for the content and form of the corporate agreement and is analyzed their differences, and possibilities of implementation in the domestic corporate legislation.

Keywords: corporate agreement, corporate rights, owner, limited liability company.

Постановка проблеми. Не зважаючи на те, що інститут корпоративного договору сьогодні отримав нормативне закріплення у спеціальному законодавстві, він не є сформованим інститутом. Зараз відбувається його поступове наповнення правовим змістом, чому сприяє диспозитивність договірному регулюванню та його свобода у визначених межах, а тому вбачається доцільним дослідження світових моделей функціонування цього інституту з метою аналізу можливості імплементації їх норм в Україні.

Аналіз останніх публікацій за проблематикою. Дослідженням моделей функціонування інституту корпоративних договорів у світі, а також їх особливостей займаються такі науковці, як М. О. Ніколенко, О.В. Войчишин, О.Є. Запорожець та інші. Останні зміни у вітчизняному корпоративному законодавстві зумовлюють дослідження світових моделей функціонування такого інституту з метою аналізу можливих запозичень найкращих його механізмів для формування сильного та дієвого вітчизняного інституту.

Мета статті Дослідити основні світові моделі функціонування інституту корпоративних договорів з метою аналізу можливості впровадження найкращих світових практик у вітчизняному корпоративному законодавстві на етапі його становлення.

Виклад основного матеріалу. Розвиток інституту корпоративних договорів на світовому рівні поклав свій початок досить давно, а тому вивчення історії інституту корпоративного договору є важливою складовою процесу розкриття їх змісту.

Ефективність застосування порівняльно-правового методу наукового

дослідження пояснюється насамперед можливістю запозичення наявного досвіду, що, з одного боку, допоможе сформувати дієвий механізм договірному регулюванню корпоративних відносин та обґрунтувати вітчизняну модель корпоративних договорів, а з іншого – сприятиме стратегічному розвитку корпоративного сектору, підвищуючи його ефективність у системі структурування господарської діяльності [1].

Тривалий час вивчення інституту корпоративного договору в Україні було уривковим, так само, як і намагання використовувати корпоративний договір в якості механізму регулювання відносин у корпоративному секторі. Часто бажання врегулювати відносини між учасниками призводили до необхідності заключати корпоративні договори в інших юрисдикціях, що підпорядковані праву, яке надавало більше диспозитивності та гарантій щодо сумлінного виконання такого договору.

Велика Британія є державою із давніми історико-юридичними коріннями, право якої стало основою для формування англосаксонської (англо-американської) правової сім'ї. Корпоративний договір, який сьогодні розповсюджений та рецепійований у різних правових системах та державах, походить саме з англосаксонської правової сім'ї. Тому розгляд розвитку інституту корпоративних договорів у цій державі дає максимальне уявлення про умови та контекст його становлення [2].

На сьогоднішній день застосування корпоративних договорів є досить поширеним у світовій практиці, але єдиним, уніфікованим механізмом ре-

гулювання корпоративних правовідносин не існує. Для різних правових сімей є характерними свої особливості, які і відрізняють механізми регулювання корпоративних відносин у різних країнах світу. В той же час, традиційно виділяють дві основні правові сім'ї, в яких суттєво відрізняються методи та способи реалізації різних прав, а тому і інститути корпоративних договорів докорінно відрізняються у своїх підходах. Такими правовими сім'ями є:

- англо-американська (англо-саксонська) – входять правові системи таких країн, як Велика Британія, США, Канада, Австралія, Північна Ірландія, Нова Зеландія та інші;

- континентальна (романо-германська) – входять правові системи таких країн, як Франція, Німеччина, Італія, Бельгія, Люксембург, Іспанія, Швейцарія, Португалія, Австрія, Угорщина, а також латиноамериканське, скандинавське право та право Японії.

Виокремлення інститутів корпоративних договорів інших правових сімей видається необґрунтованим, оскільки: по-перше, у переважній більшості країн, що представляють зазначені правові сім'ї, корпоративний сектор господарювання відсутній або майже нерозвинений, і говорити про формування в ньому інституту корпоративних договорів або ж передчасно, або ж не доводиться взагалі; по-друге, окремі країни названих правових систем формують свої корпоративні системи з урахуванням провідного досвіду країн англо-американської та континентальної правових сімей, тому особливості інститутів корпоративного сектору, у т. ч. корпоративного договору, не мають унікального

моделеутворюючого характеру, а лише наслідують риси інститутів унікальних правових моделей [19].

Основні нормативні положення, що регулюють корпоративні договори у США, містяться у Модельному законі про бізнес-корпорації («Model Business Corporation Act») [3]. Американський законодавець визначив для себе такі особливості:

- не визначаючи стороною корпоративного договору («shareholders' agreement») саме товариство чи раду директорів, говорить, що зазначена угода є дійсною не лише для учасників, але й для самого товариства та її виконавчого органу;

- законодавство не передбачає відповідальність за невиконання чи неналежне виконання умов корпоративного договору, такі питання вирішуються сторонами в межах чинного законодавства, корпоративної практики і судових прецедентів;

- може бути укладений лише один корпоративний договір, що підписується усіма учасниками товариства;

- учасник, який купує частку товариства, автоматично стає пов'язаний умовами корпоративного договору, що укладений власниками;

- договір є строковим, термін його дії обмежується 10 роками з можливістю пролонгації;

- обов'язковою формою корпоративного договору є письмова;

- корпоративний договір може бути: а) окремою письмовою угодою, б) частиною установчих документів товариства, зокрема статуту, в) окремим корпоративним локальним нормативним актом.

Загалом законодавство США щодо корпоративних договорів доволі лаконічне, не передбачає ні порядок зміни чи припинення, ні відповідальності за невиконання чи порушення його умов, усі ці питання вирішуються сторонами самостійно в межах чинного законодавства, усталеної корпоративної практики і судових прецедентів з означених питань.

Що стосується британської моделі корпоративних договорів, то тут зазначений інститут сформувався виключно із потреб корпоративного сектору й отримав визнання та судовий захист на базі прецедентної практики британських судів. Регулюється сьгодні британським Актом про компанії («Companies act») 2006 р. [4] та має такі особливості:

- корпоративний договір відноситься до числа установчих документів, у наукових джерелах його часто називають «другий статут», але, підписання статуту є обов'язком для учасників, а укладання корпоративного договору – їх правом;

- сторонами корпоративного договору можуть виступати як самі учасники товариства (усі або декілька), так і саме товариство;

- корпоративним договором можуть врегульовуватися питання щодо діяльності самого товариства, як, наприклад, визначення напрямків діяльності товариства, структурування її груп чи порядку створення дочірніх товариств і врегулювання відносин з ними;

- корпоративний договір може бути укладений як на етапі створення товариства, так і згодом у зв'язку з появою необхідності врегулювання певних відносин;

- відсутні вимоги щодо обов'язковості письмової форми корпоративного договору, але практика усного його укладання відсутня через низьку ефективність і неможливість здійснити захист прав, що витікають із порушення такого договору;

- відповідальність за невиконання чи неналежне виконання умов корпоративного договору об'єктивується у таких засобах захисту порушених прав, як: а) відшкодування збитків у формі договірної неустойки (penalty) чи заздалегідь визначених збитків (liquidated damages); б) присудження виконання зобов'язання в натурі (specific performance); в) винесення судової заборони (injunction); г) негативні наслідки іншого характеру, серед яких: визнання спірної угоди недійсною, зобов'язання порушника продати свої акції, припинення права голосу на загальних зборах тощо.

Що стосується країн континентальної правової сім'ї, то першість у застосуванні договірних механізмів регулювання корпоративних відносин належить країнам германської групи, а романська правова система перейняла цей досвід пізніше. Нормативно-правова основа функціонування інституту корпоративних договорів у Німеччині характеризується лаконічним несистемним регулюванням, законодавство не містить чіткого визначення його поняття й особливостей укладання, виконання, зміни та припинення. Аналогічно до германської моделі законодавства Франції та Італії не містять ні легального визначення, ні спеціального правового регулювання корпоративного договору, хоча як інститут він був визнаний і доктриною, і правозастосовною

практикою. Інститут корпоративного договору континентальної правової сім'ї має такі особливості:

- в Німеччині існує декілька видів корпоративних договорів а) угоди про голосування; б) угоди про обмеження права розпорядження; в) угоди про голосування заставодержателя акцій. Так, наряду з учасниками господарського товариства стороною угоди про голосування заставодержателя акцій від імені заставодавця може бути третя особа, найчастіше банк;

- у країнах романської групи доктрина права відстоює виключно зобов'язальний характер досліджуваного договору, класифікуючи його як цивільно-правовий. Такий договір породжує відносини лише між його сторонами, не створюючи корпоративного ефекту, тобто не чинить вплив на саму юридичну особу та її органи;

- майже у всіх європейських країнах загальноприйнятим є факт того, що корпоративний договір не потребує спеціального регулювання, а для визнання його допустимості, правомірності, змісту та форми достатньо використання загальних норм цивільного й акціонерного права [1].

Як вбачається із вищенаведеного, іноземні законодавці континентальної правової сім'ї дещо по-різному підходять до вирішення питань, пов'язаних із укладенням корпоративних договорів у їх державах, проте все ж слід констатувати, що у більшості європейських країн сприймається позиція щодо визначення корпоративного договору як угоди між акціонерами з приводу реалізації ними корпоративних прав [5].

Резюмуючи, можна стверджувати, що англо-американська правова

сім'я була основоположником інституту корпоративного договору та слугувала основою для започаткування та розвитку іншої моделі існування інституту корпоративних договорів континентальної правової сім'ї. Таким чином, це дає нам розділити їх на дві групи: а) первісна – якою є англо-американська модель та б) похідна – відповідно, континентальна модель. Незважаючи на те, що зазначені моделі є досить різними, під впливом глобального розвитку світової економіки все найчастіше постають виклики брати за основу найкращі практики із зазначених моделей та формувати свої, для кожної країни окремі, так звані, гібридні (конвергентні) моделі. Як вбачається, Україна на сьогодні знаходиться на початку свого шляху формування інституту корпоративного договору, а тому є всі шанси стверджувати, що науковці будуть продовжувати аналізувати особливості, найкращі практики та прецеденти першопрохідних моделей інституту корпоративних договорів задля можливості імплементувати це у нашому правовому полі. Попри те, що Україна належить до європейських країн, досвід та ефективність регулювання корпоративних відносин англо-американської моделі також буде слугувати слушним надбанням для застосування в нашій країні. Автор притримується думки, що в Україні буде формуватися саме така, гібридна модель, що, в свою чергу, повинно дати значний поштовх ринковому розвитку економіки України, надаючи більше можливостей врегульовувати відносини між учасниками товариства, та корпоративного управління і корпоративного права зокрема, оскільки це буде слугувати

більш ефективному функціонуванню господарських товариств, в тому числі і товариств з обмеженою відповідальністю.

Висновки. Отже, аналіз світових моделей функціонування інституту корпоративних договорів дає можливість зрозуміти як регулюються корпоративні правовідносини в країнах з розвиненими правовими системами. Так, первісною є модель англо-американської правової сім'ї, тоді як похідною – модель континентальної правової сім'ї. Що одна, що інша моделі мають досить диспозитивний характер, що дає учасникам товариств врегульовувати корпоративні правовідносини на власний розсуд. Тим не менш, є в них і свої особливості, як, наприклад, в англо-американській моделі основні нормативні положення закріплені законодавчо (Модельний закон про бізнес-корпорації в США, Акт про компанії в Великій Британії), а в континентальній моделі основа функціонування інституту корпоративних договорів характеризується лаконічним регулюванням, законодавство не містить чіткого визначення його поняття й особливостей укладання, виконання, зміни та припинення і для нього достатньо використання загальних норм цивільного й акціонерного права. Щодо українського сьогодення, то розуміючи, що ми знаходимося на початку шляху становлення власного інституту корпоративного договору, науковці і юристи практики, скоріш за все, будуть використовувати найкращі елементи обох правових сімей з метою побудови реально-працюючої власної моделі регулювання корпоративних правовідносин.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. М. О. Ніколенко, Господарсько-правове дослідження світових моделей корпоративних договорів: Актуальні підходи, 2019. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.law.stateandregions.zp.ua/archive/3_2019/17.pdf
2. О.В. Войчишин, Деякі аспекти розвитку інституту корпоративних договорів, 2019. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://molodyvcheny.in.ua/files/conf/law/39sept2019/1.pdf>
3. Model Business Corporation Act [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.americanbar.org/content/dam/aba/administrative/business_law/corplaws/2016_mbca.authcheckdam.pdf
4. Companies act. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2006/46/contents>
5. Корпоративний договір та корпоративні відносини. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://l-assis.com/publ/korporativni_pravovidnosini_ta_korporativnij_dogovir/1-1-0-126
6. О.Є. Запорожець, Корпоративний договір: порівняльно-правовий аналіз, 2018. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.pap.in.ua/5_2018/43.pdf

REFERENCES

1. Nikolenko, M. O. (2019). Hospodarsko-pravove doslidzhennya svitovykh modeley korporativnykh dohovoriv: Aktualni pidkhody [Economic and legal research of world models of corporate agreements: Current approaches]. *Naukovo-vyrobnychyy zhurnal «Derzhava ta rehiony. Seriya: Pravo» – States and Regions. Series: Law Research and Production*. Retrieved from http://www.law.stateandregions.zp.ua/archive/3_2019/17.pdf [in Ukrainian].
2. Voychyshyn, O.V. (2019). Deyaki aspekty rozvytku instytutu korporativnykh

dohovoriv [Some aspects of development of the corporate agreement institute]. *Molodyy vcheny – Young scientist*. Retrieved from <http://molodyvcheny.in.ua/files/conf/law/39sept2019/1.pdf> [in Ukrainian].

3. Model Business Corporation Act. (n.d.). *The American Bar Association*. Retrieved from https://www.americanbar.org/content/dam/aba/administrative/business_law/corplaws/2016_mbca.authcheckdam.pdf

4. Companies act. (n.d.). *The National Archives*. Retrieved from <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2006/46/contents>

5. Korporatyvnyy dohovir ta korporativni vidnosyny [Corporate

agreement and corporate relations]. (n.d.). *Yurydychni posluhy L-assis – Legal assistance L-assis*. Retrieved from http://l-assis.com/publ/korporativni_pravovidnosini_ta_korporativnij_dogovir/1-1-0-126 [in Ukrainian].

6. Zaporozhets, O.Y. (2018). Korporatyvnyy dohovir: porivnyalno-pravovyy analiz [Corporate agreement: a comparative legal analysis]. *Porivnyalno-analitychne pravo – Comparative analytical law*. Retrieved from http://www.pap.in.ua/5_2018/43.pdf [in Ukrainian].